

Úloha grantových agentur v podpoře genderové rovnosti ve vědě a inovacích

GENDERACTION je projekt Horizontu 2020, jež se zasazuje o genderovou rovnost v Evropském výzkumném prostoru. Tento dokument se zaměřuje na úlohu organizací financujících výzkum (OFV) s cílem inspirovat tyto klíčové aktéry Evropského výzkumného a inovačního systému k tomu, aby se ve svých politikách a jejich implementaci zaměřily na podporu genderové rovnosti.

Rostoucí vliv evropských grantových agentur

Evropská komise již řadu let podporuje začlenění genderové rovnosti do evropské politiky výzkumu a jejích rámcových programů. Ačkoli dříve byl kladen důraz na organizace provádějící výzkum (OPV), jako jsou univerzity a výzkumné instituce, dnes se čím dál více pozornosti soustřeďuje na organizace, které výzkum financují (OFV), a to kvůli jejich klíčovému vlivu na profesní dráhy osob pracujících ve výzkumu i na výzkumný a inovační systém v každé zemi.

Jak Usnesení Evropského parlamentu o kariérách žen ve vědě a na univerzitách, tak Závěry Rady pro pokrok v oblasti genderové rovnosti v Evropském výzkumném prostoru (European Research Area, ERA) z roku 2015 zdůraznily úlohu OFV v podpoře kariér vědkyň a genderové rovnosti. Toho má být dosaženo alokací odpovídajících zdrojů na realizaci opatření na podporu genderové rovnosti a odstraněním genderových předsudků ve financování výzkumu.

Usnesení Evropského parlamentu například vyzývá OFV a další zúčastněné strany, aby v oblasti výzkumu umožnily pracujícím větší míru flexibility po narození či osvojení dítěte. Cílem je dosáhnout sladění priorit OFV a evropských politik, včetně Priority 4 Cestovní mapy ERA (*Genderová rovnost a genderový mainstreaming ve výzkumu*).

Genderová rovnost v oblasti výzkumu a inovací (Val) je rovněž spojena s účastí a úspěšností v systémech financování a podpory výzkumu. Úspěch výzkumných pracovníků závisí na hodnocení výzkumných projektů, i na dalších vědeckých nebo akademických výsledcích uvedených v životopisu a publikačním seznamu (Science Europe, 2017: 8). Studie dokládají

přetrvávání genderových předsudků v hodnocení výzkumu. To má za následek, že nejsou podpořeni ti nejlepší, což snižuje motivaci pro další vědeckou práci. Ve svém důsledku to také znamená riziko ztráty investic do kvalifikace osob, které jen nenaplnují stereotypní očekávání. Studie z různých zemí a oborů také ukazují, že výzkumní pracovníci získávají na výzkum více finančních prostředků než výzkumné pracovnice.

Také proto byly v posledních letech OFV do evropských projektů strukturální změny zařazeny v roli pozorovatelů i partnerů. Šlo přitom o důležitý posun, neboť se jasně ukázalo, že strukturální změny vyžadují koordinaci politik genderové rovnosti právě s institucemi, které výzkum a inovace financují.

Rada vyzývá členské státy a organizace financující výzkum, aby zavedly investiční pobídky, které povedou organizace provádějící výzkum, včetně univerzit, k revizi nebo rozvoji strategií gender mainstreamingu, plánů genderové rovnosti, genderu v obsahu a programech výzkumu a inovací a k alokaci odpovídajících zdrojů k zajištění jejich implementace.

(Závěry Rady pro posílení genderové rovnosti v ERA)

Rada EU hraje vedoucí úlohu při zajišťování toho, aby se Národní akční plány a strategie ERA zaměřily na opatření v oblasti genderové rovnosti. Rada EU má také monitorovat a vyhodnocovat tento proces s cílem pokročit v implementaci Priority 4 a zlepšit koordinaci mezi orgány státní správy a OFV.

Potenciál OFV vytvářet národní ekosystémy výzkumu a inovací

Národní grantové agentury jsou často hlavním zdrojem finančních prostředků pro evropské výzkumné pracovníky a pracovnice, a to zejména ty, jež pracují ve veřejných výzkumných institucích. Aktivity OFV se obvykle zaměřují na následující oblasti:

- Distribuce finančních prostředků v systémech Val, a tím i řízení finančních nástrojů;
- Vědecké hodnocení návrhů projektů;
- Monitorování financovaných projektů.

Vzhledem k tomu, že většina evropských grantových agentur téma genderové rovnosti do svých klíčových dokumentů programově začleňuje, genderové hledisko by mělo být rovněž zohledněno ve všech jejich činnostech. Stejně jako v případě OPV musí být politiky genderové rovnosti profesionální, konzistentní, udržitelné a přizpůsobené každé OFV a jejímu kontextu. Prioritně se mají zaměřovat na struktury (úředníci, výbory, oddělení atd.) odpovědné za genderovou rovnost a genderový mainstreaming, a na organizační kulturu a vzdělávání. Existují nicméně činnosti, které se týkají jen OFV, např. rozdělování finančních prostředků, hodnocení předkládaných projektů a monitorování a hodnocení financovaných projektů.

Rozdělování finančních prostředků ve Val je hlavní činností OFV: správa prostředků a výzev k předkládání návrhů ve vědních disciplínách a společenských výzvách. To zahrnuje jak odpovídající financování interdisciplinárního výzkumu v oblasti genderu, s cílem poskytnout odpovědi na současné genderové nerovnosti, tak zajištění odpovídajícího začlenění genderové dimenze do obsahu výzkumu ve všech výzkumných oblastech. Priority financování Val by měly zohledňovat různé zájmy a potřeby žen a mužů podle perspektivy odpovědného výzkumu a inovací (Responsible Research and Innovation, RRI). Vyrovnané složení výborů a orgánů rovněž zaručuje rovnocenný podíl žen a mužů na rozhodování o přidělování prostředků na výzkum.

Vědecké hodnocení předkládaných projektových návrhů je další specifickou oblastí, v níž OFV pravidelně monitorují možné genderové předsudky. V tomto ohledu je nejdůležitější výzvou zavedení

genderově citlivých kritérií pro řešení příčin přetrvávajícího úbytku žen, stejně jako podpora reflexe genderové dimenze ve výzkumném obsahu s cílem produkovat vysoce kvalitní znalosti, které zohledňují pohlavní a/nebo genderové rozdíly, je-li to vhodné.

Integrace genderové dimenze do obsahu výzkumu a inovací zvyšuje jejich celkovou kvalitu a relevanci, neboť zabraňuje vytváření zkreslených výsledků výzkumu, založených na genderových stereotypech a implicitním mužském standardu. Podporuje odpovědný výzkum pro udržitelnou budoucnost, a to díky kvalitnějšími metodám a výstupům výzkumu a inovací, které zohledňují potřeby a zájmy celé populace.

(Helsinská skupina pro gender ve Val, 2017)

Pozornost se též začíná zaměřovat na **monitorování financovaných projektů** z genderového hlediska. Genderové indikátory mohou být využity jako účinné monitorovací nástroje jak v případě zahrnutí genderové analýzy do obsahu výzkumu, tak v otázkách genderové rovnosti, jako je genderová rovnováha mezi hlavními řečníky v diseminačních a komunikačních aktivitách financovaných projektů, podílu žen jako prvních autorů výzkumných prací, opatření pro vyvážení pracovního a soukromého života členů a členek týmu atd.

Je zde také nová oblast, kde mohou grantové agentury genderovou rovnost podporovat: **soukromý podnikatelský sektor**. Veřejné prostředky na výzkum jsou poskytovány podnikatelskému sektoru, kde je podíl žen nižší než v univerzitním a vládním výzkumném sektoru (*She Figures 2015*). Navíc role žen jako uživatelek a spotřebitelek je v procesech tzv. kokreace často opomíjena. Tento nedostatek diverzity v evropském inovačním sektoru vyžaduje pozornost a konkrétní kroky prostřednictvím financování výzkumu z veřejných zdrojů.

OFV proto hrají klíčovou úlohu v rozvoji participativních inovačních projektů, které zaručí genderovou diverzitu a umožní všem segmentům populace využít inovačních procesů a výstupů.

Výzkumy navíc ukazují, že podniky s vyrovnanějším zastoupením žen a mužů mají větší šanci inovovat ve srovnání s podniky, kde je vysoká koncentrace jednoho pohlaví.

“Myslete rovnocenně, stavte chytře, inovujte pro změnu”.

Inovace a technologie poskytují nebývalé příležitosti [...]. Od mobilního bankovníctví až po umělou inteligenci a internet věci je nezbytně důležité, aby myšlenky a zkušenosti žen měly stejný vliv na návrh a realizaci inovací, které formují naši budoucí společnost.

Téma OSN Women pro Mezinárodní den žen 2019

Lídři mezi OFV

Evropské grantové agentury se staly průkopníky v integraci politik genderové rovnosti do procesů financování a vědeckého hodnocení. Studie vypracovaná organizací Science Europe, která se věnuje procesům peer review a řízení grantů v patnácti evropských OFV, shromáždila následující slibné a již zavedené postupy:

- Genderově vyvážené složení hodnotících panelů a dalších orgánů, které rozhodují o financování.
- Poradenství genderových odborníků a odbornic v oblasti začlenění genderu do organizace, jakož i externích pozorovatelů v hodnotících panelech, známých také jako „pozorování genderové rovnosti“.
- Vzdělávání hodnotitelů ve věci podvědomých genderových předsudků.
- Sledování míry úspěšnosti uchazečů a uchazeček vedle dalších genderových ukazatelů relevantních pro OFV.
- Cíle pro vyrovnané zastoupení žen mezi příjemci grantů a pozitivní akce, jež zaručí, že polovina způsobilých žadatelů jsou ženy.

Irská výzkumná rada (Irish Research Council, IRC) je dnes referenčním modelem pro politiky genderové rovnosti mezi OFV. Ideou, jež za její politikou stojí, je, že genderová rovnost zajistí excelenci výzkumu a

maximalizuje kreativitu a inovace v irském výzkumu. Strategie a akční plán IRC pro genderovou rovnost na období 2013-2020 se zaměřují na čtyři hlavní činnosti: podpora rovnosti žen a mužů ve výzkumných kariérách; integrace analýzy na základě pohlaví/genderu do obsahu výzkumu; podpora strukturálních změn pro genderovou rovnost; omezení potenciálního vlivu podvědomých genderových předsudků ve vnitřních procesech. Kromě toho svázala IRC udělení grantových prostředků s nutností zisku bronzového institucionálního ocenění Athena Swan, jež zajišťuje pevný základ pro eliminaci genderových předsudků a rozvíjení genderově citlivé organizační kultury (tj. existenci plánu, genderového auditu a struktur na podporu genderové rovnosti).

Podpora genderově různorodého složení a vyváženého rozdělení odpovědností a činností v rámci výzkumných týmů žádajících o projektové granty je dalším možným opatřením. Zavedla ho například Technologická agentura České republiky prostřednictvím nástroje Gender-Matrix, který již prokázal pozitivní dopad.

Pozorování genderové rovnosti v hodnotících panelech zavedla v roce 2008 Švédská výzkumná rada a tento krok vedl k formulaci dalších konkrétních doporučení pro hodnotící procesy.

Další doporučovanou praxí je vypracování zpráv o stavu genderové rovnosti přizpůsobených OFV, jako je např. nedávno zveřejněná zpráva Španělské státní výzkumné agentury. Zpráva byla vypracována tzv. mix-metodou, která kombinuje dokumentární, kvalitativní a kvantitativní údaje s výsledným návrhem opatření pro vypracování vlastní strategie genderové rovnosti.

Evropská výzkumná rada (European Research Council, ERC) hodnotitelům promítá video Institució CERCA o podvědomých předsudcích a poskytuje jim informace před hodnocením na dálku i na místě. ERC navíc přijala pozitivní opatření týkající se mateřských a otcovských dovolených: v případě matek se časové okno, během něhož je možné o grant žádat, prodlužuje o 18 měsíců na dítě, u otců pak o skutečně využitě období dovolené.

Když se podíváme mimo Evropu, tak Kanadský ústav zdravotnického výzkumu (Canadian Institutes of Health Research, CIHR) již před lety uložil žadatelům povinnost vysvětlit, jak v obsahu předložených návrhů projektů integrují analýzu na základě pohlaví a genderu. V důsledku došlo ke zlepšení toho, jak je tato analýza ve zdravotnickém výzkumu financovaném CIRH ošetřována.

Pokud jde o inovační sektor, švédská inovační agentura VINNOVA přijala genderově senzitivní proces posuzování, aby zajistila nejvyšší možnou úroveň kvality a relevance inovací. Účast žen na inovačních projektech byla prosazována prostřednictvím 40% cíle a upřednostněním projektů s podobným bodovým hodnocením, jež prokázaly lepší uchopení genderových otázek v inovačním cyklu.

Doporučení pro grantové agentury

OFV mají z hlediska možnosti zavádět opatření ve třech prioritních oblastech Evropské komise (výzkumné kariéry, rozhodovací pozice a integrace genderové dimenze do obsahu výzkumu) privilegované postavení. Očekává se, že evropské OFV budou rozvíjet své vlastní struktury a strategie v oblasti genderové rovnosti a zohledňovat rovnost žen a mužů ve svých dohodách o mezinárodní spolupráci.

Doporučení týkající se struktur a rozhodovacích procesů OFV:

- Vytvořit udržitelné a profesionální struktury na podporu genderové rovnosti a ve spolupráci s genderovými odborníky a odbornicemi přijmout komplexní strategie pro genderovou rovnost.
- Zajistit vyvážené zastoupení žen a mužů v orgánech, jež činí rozhodnutí o poskytnutí finančních prostředků a v hodnotících panelech.
- Zveřejňovat zprávy o genderové rovnosti a provádět genderově citlivé rozpočtování.

Doporučení k odstranění genderových předsudků v procesu hodnocení výzkumu:

- Pracovat s ideálem „objektivního“ hodnotitele, který používá racionální argumenty bez kognitivních předsudků, a to zavedením pravidelných školení o genderových stereotypech a podvědomých předsudcích a jejich monitorováním a vyhodnocováním.
- Přezkum jazyka ve výzvách z genderového hlediska. Cílem je odstranit možné sexistické vyjadřování a zahrnout genderově senzitivní ustanovení a opatření ke sladění pracovního a soukromého života.
- Prozkoumat, jestli dopadají nové metriky různé na výzkumníky a výzkumnice v různých fázích kariéry a v různých disciplínách.
- Přijmout vícerozměrná hodnotící kritéria, která zvýší otevřenost a transparentnost (včetně viditelnosti a otevřeného přístupu k výzkumným výstupům s genderovým rozměrem) a přispějí ke zmírnění genderových předsudků v hodnotících procesech.
- Přijmout hodnotící kritéria, která zohlední rodičovství v životě výzkumných pracovníků a pracovníc.
- Podporovat ženy jako hlavní řešitelky projektů v oblasti VaI prostřednictvím dočasných zvláštních opatření.
- Kriticky posoudit negativní dopad neformálních praktik a nevyřčených hodnotících kritérií na výzkumné pracovníce.
- Tam, kde je to možné, zvážit zavedení dvojité slepého hodnocení, aby se zabránilo genderovým předsudkům v mechanismech financování jednotlivců, namísto obvyklého posuzování nejlepších projektů.
- Dle doporučení Science Europe (2017) shromažďovat údaje o žadatelích rozčleněné podle pohlaví, průměrné velikosti grantů, složení hodnotících panelů podle vědecké oblasti a programu podpory a o složení orgánů, které rozhodují o poskytnutí dotace.
- Zajistit genderovou rovnováhu mezi kandidáty na ceny/vědecká ocenění.

Doporučení **na podporu genderu v obsahu Val:**

- Přidělit finanční prostředky na specifické programy podpory genderových studií s cílem podpořit vznik nových znalostí pro lepší porozumění genderovým otázkám.
- Požadovat, aby žadatelé o grant uvedli, zda je pohlaví a/nebo gender relevantní pro jejich návrh výzkumu a jak bude genderové hledisko začleněno do celého výzkumného nebo inovačního cyklu. Pokud není analýza pohlaví/genderu pro daný obor relevantní, žadatelé by měli uvést vysvětlení.
- Šířit mezi žadateli o grant a hodnotiteli informace, jak integrovat genderovou analýzu do obsahu výzkumu a podporovat jejich spolupráci s genderovými odborníky a odbornicemi.

Přístup H2020 k problematice gender mainstreamingu a začlenění genderových hledisek do výzkumu by měl být podporován jako osvědčený postup v OFV, OPV a dalších mezinárodních spolupracích.

(ERA Roadmap 2015-2020)

Evropská komise je hlavním poskytovatelem prostředků na Val v Evropě. Výzkumní pracovníci a pracovnice z celé EU jsou vybízeni k účasti v evropských projektech. Další doporučení vyzývající **Evropskou komisi, aby se stala referenčním modelem politik genderové rovnosti pro národní**

grantové agentury, zveřejnila bývalá Helsinská skupina (nyní Stálá pracovní skupina ERAC pro genderovou rovnost ve výzkumu a inovacích) a týkají se:

- Zvyšování znalostí o genderových aspektech a budování kapacit klíčových aktérů v procesu financování Val (poradci, národní kontaktní místa, žadatelé, hodnotitelé...).
- Monitorování všech s genderem souvisejících činností a opatření používaných v rámcových programech.

Shrnutí

Cílem projektu GENDERACTION je vytvořit evropskou komunitu pro inovaci politik genderové rovnosti. OFV jsou v této komunitě klíčovými aktéry.

Řešení genderových předsudků v hodnocení výzkumu není jen o odstraňování přetrvávajících podvědomých předsudků u hodnotitelů, ale je spojeno i s tím, jak jsou vnímány kompetence žen v procesu hodnocení. OFV jako organizace, a nikoli pouze hodnotitelé jako jednotlivci, jsou spoluzodpovědnými aktéry v dosahování genderové rovnosti, a proto musí zavádět strukturální změny ve svých procesech, postupech, kulturách a strukturách.

OFV navíc zastávají rozhodující úlohu v podpoře odpovědného výzkumu pro udržitelnou budoucnost. Proto musí zajistit, aby metody a výstupy financovaných projektů zahrnovaly genderovou analýzu a zohledňovaly potřeby a zájmy všech.

Reference

- Athena Swan. Institution Application Bronze and Silver Award.
Council of the EU (2015). Council Conclusions on Advancing gender equality in the European Research Area (14486/15 RECH).
Council of the EU (2015). Council Conclusions on the ERA Roadmap 2015-2020 (8975/15 RECH)
ERAC Opinion on the European Research Area Roadmap 2015-2020 (ERAC 1208/15)
European Commission (2017). Implicit gender biases during evaluations. How to raise awareness and change attitudes.
European Parliament (2015) Resolution on women's careers in science and universities, and glass ceilings encountered (2014/2251(INI)).
GENDERACTION (2018). Gender in open science & open innovation (Briefing paper n.5)
GENDERACTION (2018). Report on Strategic advice for enhancing the gender dimension of Open Science and Innovation Policy
GENDER-NET (2016). Manuals with guidelines on the integration of sex and gender analysis into research contents, recommendations for curricula development and indicators.
Helsinki Group on Gender in Research and Innovation (2017). Position paper on H2020 Interim Evaluation and preparation of FP9
Irish Research Council. Gender Strategy & Action Plan 2013-2020.
Science Europe (2017). Practical Guide to Improving Gender Equality in Research Organizations. D/2017/13.324/2
Swedish Research Council (2017) A gender-neutral process – gender equality observations in the Swedish Research Council's review panels 2016
Vinnova. Swedish Innovation Agency: <https://www.vinnova.se/en/>

Projekt Horizontu 2020

info@genderaction.eu